

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1(17), 2026

Мукачево

Педагогічні науки. 2021. № 1(1). С. 83–90.

2. Зобенько Н. А. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту учнів в освітньому процесі сучасної початкової школи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 2(209). С. 99–107.

3. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / авт.-уклад. Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.

4. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов'язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20–26.

5. Чебикін О. Емоційний інтелект, його пізнавально-мисленнєві ознаки та функції. *Наука і освіта*. 2020. № 1. С. 19–28.

УДК 373.3.016:165.19-028.14-056.262

Бордун К.Ю.

здобувачка вищої освіти,
спеціальність А3 Початкова освіта,
другий (магістерський) рівень вищої освіти,
Мукачівський державний університет

Мочан Т.М.

к. пед. н., доцент, доцент кафедри теорії
та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано дидактичний потенціал інтерактивних методів навчання в контексті реалізації концепції «Нова українська школа». Особливу увагу приділено механізмам формування критичного мислення в молодших школярів як наскрізного уміння та важливого чинника когнітивного розвитку. Спираючись на актуальні психолого-педагогічні дослідження, у статті розкрито сутність інтерактивного методу як змодельованого простору взаємодії, що активізує аналітико-рефлексивну діяльність дитини. Представлено детальний методичний аналіз та приклади практичного застосування технологій розвитку критичного мислення (методи «Прес», «Логічне дерево рішень» та «Шість капелюхів мислення»). Доведено, що інтерактивна взаємодія трансформує позицію учня з об'єкта навчання на суб'єкта пізнання, забезпечуючи розвиток аналітичних навичок і цифрової гігієни.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, критичне мислення, початкова школа, Нова українська школа, медіаграмотність.

The article substantiates the didactic potential of interactive learning methods within the framework of implementing the "New Ukrainian School" (NUS) concept. Particular attention is paid to the mechanisms of developing critical thinking in primary school students as a cross-cutting skill and a crucial factor in cognitive development. Drawing on current psychological and pedagogical research, the paper reveals the essence of the interactive method as a modeled space

for interaction that activates the child's analytical and reflective activities. A detailed methodological analysis and practical examples of applying critical thinking technologies (the "PRESS" method, the "Logical Decision Tree," and the "Six Thinking Hats") are presented. It is demonstrated that interactive engagement transforms the student's position from an object of instruction into a subject of cognition, ensuring the development of analytical skills and digital hygiene.

Keywords: *interactive learning methods, critical thinking, primary school, New Ukrainian School, media literacy.*

Модернізація початкової ланки освіти в контексті реалізації концепції «Нова українська школа» (НУШ) вимагає докорінної зміни вектору навчання: від пасивного накопичення репродуктивних знань до активного формування ключових компетентностей та наскрізних умінь. Серед них особливе місце посідає критичне мислення – складне інтелектуальне утворення, що характеризується здатністю дитини аналізувати інформацію з різних точок зору, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, відрізняти факти від суб'єктивних суджень, розпізнавати маніпулятивні впливи та ухвалювати виважені, самостійні рішення.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку когнітивних гнучких структур, оскільки саме на цьому етапі відбувається інтенсивне становлення понятійного мислення, довільної уваги та механізмів самоконтролю. Проте традиційні пояснювально-ілюстративні методи часто нівелюють дослідницьку та пізнавальну активність дитини, орієнтуючи її на зазубрювання алгоритмів та готових відповідей. Виникає гостра дидактична суперечність між потребою суспільства у формуванні мислячої особистості та домінуванням репродуктивних моделей у реальній практиці початкової школи. Розв'язання цієї суперечності вимагає залучення таких дидактичних інструментів, які трансформують позицію учня з об'єкта педагогічного впливу на суб'єкта власного пізнання. Найбільший дидактичний потенціал у цьому контексті мають інтерактивні методи навчання, що базуються на діалозі, полілозі, кооперації та рефлексії.

Теоретичні засади інтерактивного навчання в українському дидактичному просторі детально обґрунтовано у фундаментальних працях О. Пошетун. Дослідниця зазначає, що інтерактив є формою «співнавчання, взаємонавчання

(колективного, групового, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами» [3, с. 12]. Така взаємодія змінює саму природу педагогічного впливу, роблячи його діалогічним та відкритим.

Питання розвитку критичного мислення в початковій ланці освіти набули нової хвилі актуальності після впровадження Державного стандарту початкової освіти. Зокрема, О. Пометун та Т. Ремех наголошують, що «розвиток критичного мислення учнів як завдання вчителя початкової школи» вимагає повного перегляду щоденних рутин уроку та переходу до конструювання особливих освітніх ситуацій, де діти мають змогу висувати власні здогадки [4]. Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення у молодших школярів детально досліджувала А. Плугіна, фокусуючи увагу на етапах сприйняття інформації дітьми віком 6–10 років та психологічних бар'єрах, які виникають при цьому [2].

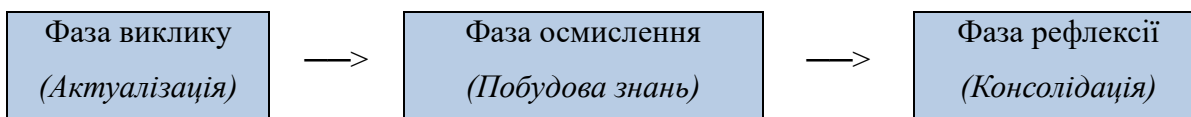
Потенціал групової взаємодії та формування самостійності учнів крізь призму інтерактиву проаналізовано Н. Агарковою та С. Васильєвою [1]. Попри наявність вагомих напрацювань, потребує глибшого дидактичного аналізу саме системний механізм – як саме процесуальна структура інтерактивного методу запускає мисленнєві операції вищого рівня (аналіз, синтез, оцінювання) у молодших школярів в умовах сучасної НУШ.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні дидактичного потенціалу інтерактивних методів навчання та визначенні ефективних методичних прийомів формування критичного мислення учнів початкових класів у сучасній практиці НУШ.

Оцінюючи дидактичний потенціал інтерактивних методів, розглядаємо їх не просто як сукупність ігрових вправ чи технічних засобів зміни діяльності на уроці. Аналізуючи інтерактивні методи, ми бачимо в них не просто ігри для зміни діяльності на уроці. Наш погляд полягає в тому, що інтерактив створює особливе середовище для спілкування, де вчитель перестає бути єдиним джерелом істини, а учень вчиться самостійно мислити й робити власний інтелектуальний вибір.

Коли учень перебуває в інтерактивній взаємодії (наприклад, у парі чи мікрогрупі), перед ним постає завдання не просто репродукувати прочитане, а узгодити власну позицію з партнером, аргументувати свою думку, виявити суперечності у твердженнях інших. Як зазначає К. Шевчук, розвиток критичного мислення молодших школярів безпосередньо залежить від реалізації його основних функцій у процесі навчання: стимулюючої, аналітичної та рефлексивної [5]. Інтерактив виступає каталізатором цих функцій.

У дидактиці технології розвитку критичного мислення (ТРКМ) традиційно виділяють три обов'язкові фази уроку, методику реалізації яких у початковій ланці освіти обґрунтовано О. Пошетун та Т. Ремех [4]: фазу виклику, осмислення та рефлексії. Кожна з них має супроводжуватися специфічними інтерактивними методами:

На першому етапі – у фазі виклику або актуалізації – головним завданням педагога є пробудження пізнавального інтересу та оновлення вже наявних у дітей знань. Дидактичний потенціал інтерактиву тут виявляється у подоланні пасивного стану учнів, коли через такі прийоми, як «Мозковий штурм», «Асоціативний кущ» або роботу в парах «Вірю – не вірю», вони спонукаються до самостійного висунення перших гіпотез.

Далі освітній процес переходить у фазу осмислення, під час якої відбувається безпосередній контакт із новим матеріалом – текстом, відео чи практичним дослідженням. Тут діти за допомогою активних методів, зокрема «Читання з маркуванням (INSERT)» чи технології «Джигсо» [4], навчаються самостійно сортувати інформацію на відому й невідому, а також критично оцінювати її джерела.

Логічним завершенням цього процесу є фаза рефлексії, яка вважається найважливішою для становлення аналітичних здібностей. На цьому етапі дитина здійснює внутрішній експрес-аналіз своїх навчальних дій, порівнюючи

свої початкові уявлення з отриманими знаннями. Завдяки таким методам, як «Прес», «Дискусія» чи «Кубування», нова інформація остаточно засвоюється та перетворюється на особистий інтелектуальний капітал молодшого школяра.

Переходячи до аналізу конкретних дидактичних засобів, важливо підкреслити, що їхня ефективність у початкових класах залежить від врахування психологічних особливостей дітей віком 6–10 років: наочно-образного характеру мислення, емоційності, потреби в ігровій діяльності та швидкої стомлюваності. Як справедливо зазначають Н. Агаркова та С. Васильєва, інтерактивні технології повинні не просто розважати учнів, а структурувати їхню самостійну пошукову діяльність, трансформуючи зовнішню гру у внутрішню ментальну дію [1].

У межах нашого дослідження було систематизовано три інтерактивні методи, що володіють дидактичним потенціалом для формування критичного мислення молодших школярів: методи «Прес», «Логічне дерево рішень» та технологію «Шість капелюхів мислення».

Метод «Прес» (Технологія аргументації) використовується на етапах рефлексії або узагальнення знань, коли учням необхідно висловити власну позицію щодо дискусійного питання. Для молодших школярів цей метод є незамінним дидактичним містком, оскільки він пропонує жорстку, але візуально зрозумілу логічну опору (фрейм) для висловлювання.

У практиці початкової школи ми адаптуємо класичну чотириетапну структуру методу, описану О. Пометун [3], за допомогою наочних карток-підказок:

- *позиція*: «Я вважаю, що...» (учень чітко формулює свою думку);
- *обґрунтування*: «Тому що...» (наводиться аргумент, факт або правило);
- *приклад*: «Наприклад,...» (учень спирається на досвід чи текст підручника);
- *висновки*: «Отже, я роблю висновок, що...» (узагальнення позиції, логічна крапка).

Дидактичний потенціал методу «Прес» полягає в тому, що він блокує

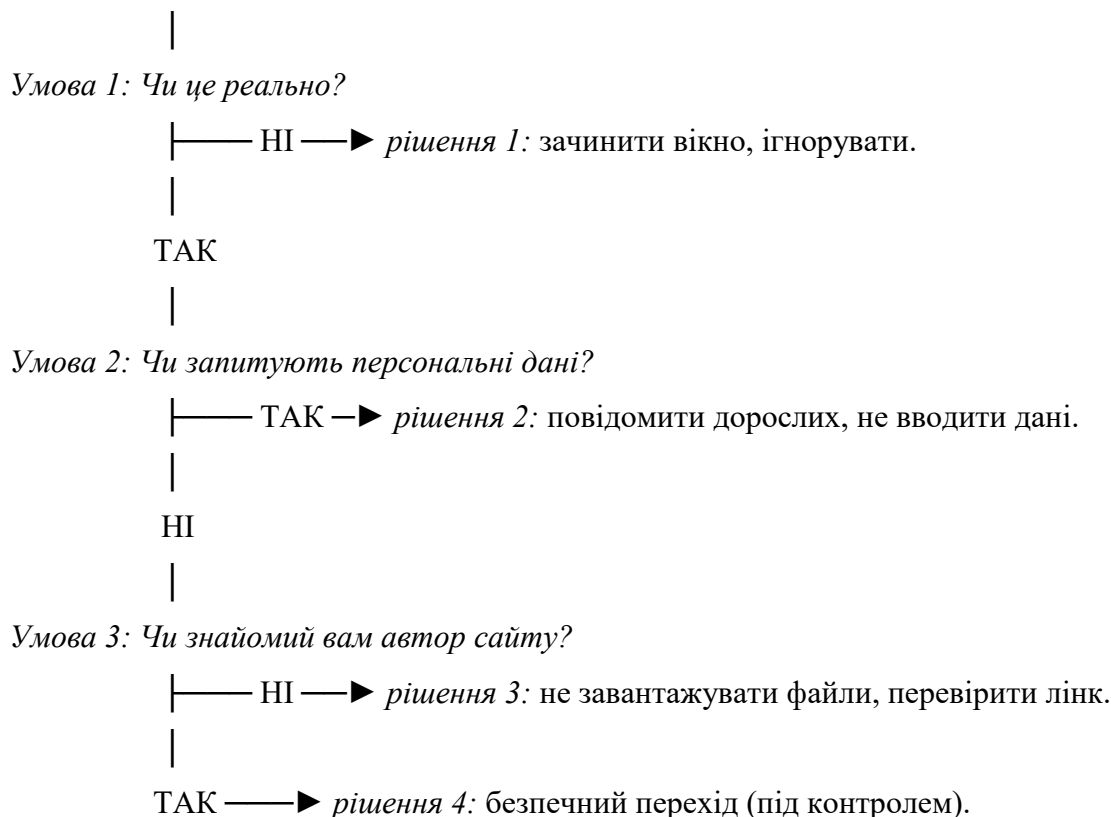
імпульсивні, бездоказові відповіді, які так властиві дітям цього віку («Я так думаю, бо просто думаю»). Він вчить дитину відокремлювати власне емоційне ставлення від логічного аргументу.

Винятковий дидактичний потенціал демонструє метод «Логічне дерево рішень» на уроках інформатичної освітньої галузі (зокрема, під час вивчення базових понять алгоритмізації та безпечної поведінки в Інтернеті). Оскільки поняття «алгоритм із розгалуженням» є обов'язковим для вивчення в початкових класах НУШ, цей метод дозволяє інтегрувати математичну логіку з навичками критичного аналізу медіаконтенту та кібергігієни.

Дидактична модель «Логічне дерево рішень» матеріалізує мисленнєві операції вибору через побудову графічної схеми, де кожна гілка – це альтернативний шлях дій у мережі, що *залежить* від перевірки умов. Застосування цього методу доцільно розглянути на прикладі розбору типової життєвої ситуації, наприклад: «Дії під час отримання підозрілого медіаповідомлення в мережі».

Ситуація

Отримано повідомлення: «Ви виграли приз! Клікни сюди!»

Під керівництвом учителя учні спільно аналізують запропонований кейс та будують логічний ланцюжок:

- *коренева вершина (проблемна ситуація)*. На екрані з'являється яскраве повідомлення: «Вітаємо! Ви виграли новий смартфон! Натисніть кнопку, щоб отримати!». Перед учнем постає завдання критично оцінити цю інформацію та ухвалити рішення;

- *гілки розгалуження (умовні оператори «Якщо...»)*. Учні формулюють послідовні запитання-фільтри для перевірки повідомлення. Перший фільтр – реалістичність: «Чи брав я участь у розіграші?» (якщо ні – переходимо до рішення «Закрити банер»). Другий фільтр – конфіденційність: «Чи просить сайт вказати номер телефону батьків чи пароль?» (якщо так – це загроза фішингу, рішення – «Повідомити дорослих»). Третій фільтр – безпека завантаження: «Чи завантажувється автоматично невідомий файл?» (якщо так – це загроза вірусу, рішення – «Перервати сесію»);

- *фінальні листки (рішення)*. Результатом побудови дерева є чіткі, алгоритмічно обґрунтовані правила безпечної цифрової поведінки.

Такий метод, як зазначає у своєму дослідженні А. Плуґіна, вчить дитину «не діяти хаотично під впливом перших емоцій, а уповільнювати процес прийняття рішень, здійснюючи поетапний аналіз загроз та вибудовуючи логічні бар'єри маніпуляціям» [2]. Учень засвоює навчальний матеріал з інформатики (алгоритми з розгалуженням) не через сухе зазубрювання схем, а безпосередньо в процесі вирішення життєво важливого завдання з безпеки в Інтернеті.

Технологія Едварда де Боно «Шість капелюхів мислення» у початковій школі перетворюється на захопливу рольову гру, зберігаючи при цьому свій глибинний дидактичний потенціал. Вона дозволяє розвести три типи мислення (емоційне, критичне, оптимістичне, креативне) в часі, щоб уникнути плутанини в дитячих міркуваннях. К. Шевчук наголошує, що цей прийом вчить учнів гнучкості – здатності свідомо змінювати ракурс сприйняття об'єкта [5].

Авторський погляд на застосування цієї технології полягає в тому, що

«Шість капелюхів мислення» створюють безпечний психологічний простір. Одягаючи чорний капелюх, дитина не боїться бути «буркотуном» чи отримати зауваження, адже вона виконує дидактичну роль критика. Одягаючи жовтий – вчиться бачити ресурси там, де раніше помічала лише невдачу. Це формує багатовимірне, децентралізоване мислення, що є ядром критики та аналізу.

Нижче наведено розгорнуту схему дидактичної бесіди за технологією «Шість капелюхів мислення» на уроці інформатики з теми «Аналіз сумнівного медіаповідомлення» (див. табл. 1).

Таблиця 1.

**Дидактична модель застосування методу «Шість капелюхів мислення»
на уроці інформатики**

Колір капелюха	Когнітивна спрямованість	Приклад запитання вчителя	Моделювання відповіді учня початкової школи
Білий	Факти, цифри, перевірена й об'єктивна інформація.	«Яку інформацію ми бачимо на екрані? Які факти нам відомі?»	«На сайті написано, що завтра у нашому місті випаде червоний сніг. Посилання на першоджерело відсутнє».
Червоний	Емоції, почуття, інтуїція без потреби в раціональному поясненні.	«Що ви відчули, коли прочитали цю новину? Яка виникла перша емоція?»	«Я спочатку злякався, а потім мені стало дуже цікаво, чи це справді можливо!»
Чорний	Критична оцінка, пошук загрози, слабких місць, ризиків.	«Що тут здається вам підозрілим? Яка небезпека прихована?»	«Ця новина виглядає нереальною. Червоного снігу не буває, а сайт просить ввести номер телефону, щоб дізнатися більше. Це пастка!»
Жовтий	Оптимізм, переваги, пошук вигоди, конструктивні сторони.	«Що корисного ми можемо винести з цієї ситуації? Які переваги?»	«Це добре, бо тепер ми знаємо, як перевіряти сайти на безпеку і більше ніколи не повіримо таким фейковим заголовкам».
Зелений	Творчість, пошук нових рішень, альтернатив, ідей.	«Як ми можемо креативно пояснити це іншим учням нашої школи?»	«Давайте намалюємо яскравий плакат-пам'ятку або створимо у Scratch гру про комп'ютерного детектива, який ловить фейки!»
Синій	Метапознання, узагальнення, рефлексія когнітивного	«Якого загального правила безпеки ми сьогодні навчилися?»	«Перед тим, як вірити новинам в мережі, потрібно увімкнути аналіз:

	процесу.	Зробіть висновок».	перевірити автора, знайти факти та ніколи не залишати свої дані!»
--	----------	--------------------	---

Реалізація цих методів на практиці доводить, що дидактичний потенціал інтерактиву полягає у переході від репродуктивного «навчання знань» до активного «навчання мислення». Учні перестають чекати готових відповідей від педагога, натомість самостійно включаються у процес когнітивного пошуку, навчаючись оцінювати не лише результат роботи, а й сам мисленнєвий процес.

Дидактичні можливості інтерактивних методів навчання у контексті формування критичного мислення полягають у докорінній зміні комунікативної структури уроку в початковій школі. Інтеракція трансформує традиційне репродуктивне середовище у суб'єкт-суб'єктний когнітивний простір, де учень позбавляється ролі пасивного споживача готових догм і стає активним дослідником, який самостійно верифікує, інтерпретує та моделює знання.

Теоретичний аналіз проблеми доводить, що дидактичний ресурс інтерактиву реалізується через безпосередній запуск трьох базових функцій критичного мислення: стимулюючої (актуалізація інтересу та пізнавального запиту), аналітичної (сортування, групування та деконструкція медіаповідомлень) та рефлексивної (самооцінка та моніторинг власних когнітивних дій). Це дозволяє забезпечити повне виконання ключових вимог Державного стандарту початкової освіти НУШ щодо виховання самостійної, гнучкої та інтелектуально адаптивної особистості.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у детальному вивченні дидактичної дієвості цифрових інтерактивних інструментів (онлайн-платформ спільної роботи, інтерактивних ментальних карт, віртуальних симуляцій) для розвитку критичного аналізу та медіагігієни молодших школярів в умовах сучасного змішаного та дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаркова Н., Васильєва С. Особливості використання інтерактивних технологій навчання у початковій школі. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1. С. 115–121. URL: <https://pcs.khmnmu.edu.ua/index.php/pcs/article/view/67>

<https://pcs.khmnu.edu.ua/index.php/pcs/article/view/67>

2. Пругіна А. Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення у молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. Вип. 2(8). С. 35–41. URL: <https://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/268048>

3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2007. 144 с.

4. Пометун О. І., Ремех Т. О. Розвиток критичного мислення учнів як завдання вчителя початкової школи. *Електронний збірник наукових праць ЗОППО*. 2020. № 1(38). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720911/>

5. Шевчук К. Розвиток критичного мислення молодших школярів: основні функції та методичні прийоми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 78. Т. 2. С. 316–321. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/10708>

УДК 001.891.3:008:069:930.25:02(045)

Власенко В.О.

здобувач вищої освіти ОС Бакалавр,
спеціальність «Інформаційна, бібліотечна, архівна справа»,
Мукачівський державний університет

Мовчан К.М.

директор НБ МДУ,
старший викладач кафедри
готельно-ресторанної та музейної справи,
Мукачівський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЄЗНАВСТВА АРХІВОЗНАВСТВА І БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА

У статті здійснено комплексний аналіз сучасного стану, ключових тенденцій та системних проблем розвитку культурозбережувальної діяльності в контексті інтеграції музеєзнавства, архівознавства та бібліотекознавства. В умовах стрімкого розгортання процесів цифровізації та глобальних соціокультурних трансформацій досліджено зміну парадигми функціонування інституцій пам'яті (сектору ЛАМ). Запропоновано прикладні шляхи подолання технологічного розриву через створення єдиних інтегрованих платформ, розширення міжінституційної співпраці та модернізацію нормативно-правової бази з метою збереження національної пам'яті й популяризації локальної культурної спадщини.

Ключові слова: культурозбережувальна діяльність, музеєзнавство, архівознавство, бібліотекознавство, сектор ЛАМ, цифровізація, Мукачівський державний університет, інтеграція.

The article provides a comprehensive analysis of the current state, key trends, and systemic problems in the development of cultural preservation activities within the context of integrating museology, archival science, and library science. Against the backdrop of rapid digitalization and

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>